

УДК 376.352.04

Ю. А. Картава

ПЛАСТИЧНЕ ІНТОНУВАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА З ГЛИБОКИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

У статті показано корекційне значення музичного мистецтва для розвитку творчої особистості дитини з глибокими порушеннями зору. Визначено, що "пластичне інтонування" посідає особливе місце в системі музичного виховання дошкільників даної категорії. Подано види пластичного інтонування, що сприяють розвитку творчих здібностей та прояву особистісної творчості дітей з глибокими порушеннями зору.

Ключові слова: музичне мистецтво, пластичне інтонування, творча особистість, дошкільники з порушеннями зору.

В статье показано коррекционное значение музыкального искусства для развития личности ребенка с глубокими нарушениями зрения. Определено, что "пластическое интонирование" занимает особое место в системе музыкального воспитания дошкольников данной категории. Подано виды пластического интонирования, которые способствуют развитию творческих способностей и проявлению личностного творчества детей с глубокими нарушениями зрения.

Ключевые слова: музыкальное искусство, пластическое интонирование, творческая личность, дошкольники с нарушениями зрения.

Людину у сучасному соціокультурному середовищі супроводжують інноваційно-технологічні відкриття в усіх галузях суспільства. Поряд з інформаційно-технічним прогресом йде стрімке оновлення знань, що вимагає від сучасної людини таких якостей, як ініціативність, креативність, винахідливість, здатність швидко і безпомилково приймати рішення, а це можливо лише при вмінні працювати творчо, самостійно.

Стратегічне завдання, яке стоїть перед сучасною спеціальною освітою – це сформувати творчу особистість, якій властивий високий рівень культури і духовності, створити і забезпечити умови для реалізації її потенційних можливостей і задатків, схильностей і здібностей.

Важливим засобом розвитку творчих здібностей дітей з порушеннями зору й ефективним шляхом корекції вторинних відхилень

є мистецтво, де одним із домінуючих його видів виступає музика. Саме музика є найбільш доступним видом мистецтва, що активно впливає на гармонійний розвиток особистості сліпої та слабозорої дитини через чуттєво-образне пізнання навколишнього світу. Для дитини з глибокими порушеннями зору музика є тим інформаційним каналом у різнобарвний світ звуків, характерів, художніх образів, який допомагає компенсувати неповноцінність особистості дитини, корегувати її деформовані уявлення про навколишнє середовище через зміст і емоційні характеристики музичних творів та засоби музичної виразності [4].

Музичне мистецтво як колективний вид діяльності у дошкільних закладах справляє потужний ефект на активізацію творчих здібностей, оскільки всі учасники даного виду діяльності охоплюються одним музичним матеріалом і засобами музично-художньої виразності, тим самим природньо потрапляють в умови єдиного ансамблевого виконавства. У цьому випадку кожна дитина безпосередньо включається і стає співавтором єдиного творчого процесу, результативність якого залежить від емоційної насиченості занять, внаслідок чого стимулюється інтерес та бажання займатися колективними видами творчості [5].

Багато поколінь педагогі-дослідники визнавали провідну роль музичної освіти в процесі художньо-творчого становлення особистості (Б. Асаф'єв, Ю. Алієв, Г. Коган, Л. Баренбойм, Д. Кабалевський, С. Шацький та ін.). Відомі психологи (Г. Альтшуллер, Л. Виготський, О. Леонт'єв, А. Лурій, С. Рубінштейн, Б. Теплов) присвятили чимало праць питанням впливу музичної освіти на розвиток творчих здібностей та загальної творчої активності особистості.

Низка науковців (Л. Брозело, Т. Варьонова, Г. Волкова, Н. Власова, В. Гіляровський, Н. Збруєва, М. Земцова, А. Киштімова, В. Кручинін, Л. Куненко, И. Муратов, Н. Остапенко, З. Пуніна, Е. Рау, М. Рау та ін.) підкреслювали широкі можливості використання музики на корекційних заняттях з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.

Л. Куненко вказує на значний корекційний потенціал музики в роботі з дітьми з глибокими порушеннями зору, розглядаючи її як потужний засіб естетичної гармонізації середовища, розвитку творчої уяви та фантазії дітей, комунікативних навичок, зняття м'язового напруження, релаксації тощо [5].

І. Гудим доведено використання музичного матеріалу для формування невербальних засобів спілкування, що дієво допомагає слабозорим дошкільникам не лише оволодіти навичками невербальної поведінки, але й сприяє розвитку емоційної чуттєвості, формуванню творчих здібностей дитини [3].

Пластичне інтонування як засіб творчого розвитку особистості посідає особливе місце в системі музичного виховання дошкільників з глибокими порушеннями зору. Б. Асаф'єв стверджував, що музичне мистецтво постійно відчуває на собі "вплив "німої інтонації" пластики і рухів людини, включаючи мову руки". Розглядаючи музику як

мистецтво інтонованого змісту, він підкреслював, що "музична інтонація ніколи не втрачає зв'язку зі словом, танцем, мімікою людського тіла" [1].

Ще Б. Асаф'єв, Д. Кабалевський, О. Критська, Л. Масол, Л. Школяр та інші, визначили особливості пластичного інтонування як виду музично-творчої діяльності учнів на основі прийомів ритмопластичного музикування за системою Е. Далькроза.

Вітчизняні дослідники Н. Александрова, Н. Збруєва, М. Румер, В. Яновська, які розробили методичні основи музично-ритмічного виховання підкреслювали, що досягнення емоційно-образного змісту музики можливо тільки в активній музично-творчій діяльності, де важливе місце займають музично-ритмічні рухи, зокрема пластичне інтонування – здатність осмислено, свідомо сприймати та виконувати музичні твори.

Н. Ветлугіною зазначено, що у процесі музично-ритмічних рухів розвиваються художньо-творчі здібності дітей. Вони виявляються в індивідуальному втіленні образу, у придумуванні і комбінуванні рухів у танцях, хороводах, музичних іграх [2].

В даний час пластичне інтонування (музичний рух) трактується як один з видів художнього виконання музики поряд зі співом і інструментальним музикуванням. Воно є унікальним видом музично-пізнавальної діяльності, в якому інтенсивно розвивається і складається вся система музичних здібностей дитини. "Пластичне інтонування" визначаються як один із способів, одна з можливостей "проживання" образів, коли будь-який жест, рух стають формою емоційного вираження змісту [1]. Тобто, це будь-який рух людського тіла, викликаний музикою і, який виражає її образ. Ідея "проживання" музичних образів за допомогою рухів в методичній літературі знайшла достатнього втілення в творчих розробках О. Критської, Л. Масол, Л. Школяр та інших.

З психологічного та фізіологічного боку доведено, що з самого раннього віку реакція дітей на музику завжди експресивно рухова. Дослідники (В. Бехтерев, Д. Квасов, І. Павлов, І. Сеченов, Б. Теплов та ін.) вважали, що становлення і поглиблення музичного переживання у дітей тісно пов'язане з пластично-руховим вираженням цього переживання. У процесі сприйняття музики широко, на різних рівнях вираженості, представлені рухово-моторні реакції і цей процес часто характеризують як слухо-руховий.

Враховуючи вищевикладене нами були розроблені та упроваджені у процес музичного виховання дошкільників із глибокими порушеннями зору різні види пластичного інтонування. Особлива увага при цьому зверталась на розвиток творчих здібностей дошкільників даної категорії та прояву особистісної творчості. Особистісна творчість є специфічним видом творчої діяльності людини, тобто діяльності, спрямованої на самостійне створення ідеальних продуктів, "новоутворень", що складають структуру її внутрішнього світу, виступають компонентами її

особистісного "Я" [6, с. 242].

В заняття з музичного виховання були включені наступні види пластичного інтонування:

Музично-ритмічні рухи імітаційного характеру передбачали: наслідування дітьми рухів тварин, людей, явищ природи під відповідний музичний репертуар: пташки клюють зернятка ("Пташки клюють", муз. О. Тилічеєвої), скаче зайчик ("Зайчики", муз. Т. Шатенко), йде ведмідь ("Ведмідь", муз. Є. Каменоградського), крадеться кішечка ("Кішечка", муз. Т. Ломової), їдуть машини ("Автомобіль", муз. М. Раухвергера), летять літаки ("Літаки", муз. В. Нечаєва) та ін.;

Інсценізація дитячих пісень і казок. Під час інсценізації діти з порушеннями зору за допомогою різних рухів (танцювальних, основних та ін.) і слова розкривали образи відповідних персонажів. Для інсценізації ми широко використовували:

– українські народні пісні "Веселі гуси", "Іди, іди, дощику", "Котик волохатий", "Ходить кіт по горі", "Старий горобейко", "Грушка", "Ходить гарбуз по городу", "Пішли дівоньки в долину", "Ой на горі жито", "Ой є в лісі калина", "Подоляночка" та ін.;

– дитячі пісні із мультфільмів та кінофільмів "А може це Ворона" (муз. Гр. Гладкова, сл. Е. Успенського), "Антошка" (муз. В. Шаїнського, сл. Ю. Ентіна), "Пісня Червоної Шапочки" (муз. А. Рибнікова, сл. Ю. Кім) "Діалог Вовка та Козенят" (муз. А. Крилатова, сл. Ю. Ентіна), "Пісня Водяного" (муз. М. Дунаєвського, сл. Ю. Ентіна), "Пісня Кота Базиліо та Ліси Аліси" (муз. А. Рибнікова, сл. Б. Окуджави), "Пісенька про зарядку" (муз. Ген. Гладкова, сл. Г. Остер), "Розкажи, Снігуронька", "Дует Короля і Принцеси" (муз. Ген. Гладкова, сл. Ю. Ентіна) та ін.;

– музичні казки: "Теремок", "Муха-цокотуха" (муз. М. Красєва), "Кицькін дім" (муз. В. Золотарьова), "Кіт, Півник та Лисиця" (муз. В. Герчик) та ін.

Здійснення постановки пісень, фрагментів казок чи їх в цілому, сприяло розвитку творчих здібностей дітей, акторських якостей, пластичності, врозвитку зв'язного мовлення, слухового сприймання музики і мовлення.

Музично-рухливі ігри. Тематика ігор пов'язана з народними чи казковими персонажами, з рухливими іграми, що використовують на уроках фізичної культури. В іграх діти передавали музично-ігровий образ персонажу, що був заснований на наслідувальних рухах звірів, птахів, людей та ін. ("Колобок", "Один зайвий", "Замри", "Кіт і миші", "Зайці та вовк" та ін). Музично-рухливі ігри, як і вищезгадані види завдань, ми використовували в початковий період навчання з метою формування та розвитку вмінь сприймати музику, виразно та емоційно передавати створені ігрові та казкові образи.

Особистісна імпровізація. Особистісна імпровізація здійснювалась під різну за характером музику і була спрямована на самовираження

дитини з порушеннями зору, усвідомлення своєї неповторності та індивідуальності ("Я веселий", "Я сумний", "Я мрію", "Я міркую", "Я працюю", "Я танцюю", "Я граюся" та ін).

Пластичні етюди з уявними предметами. Цей вид завдання був спрямований на розвиток невербальних засобів, тобто за допомогою міміки і пантоміми передавалося почуте в музиці (надування кульки, гра з м'ячем, "Я – чайник" тощо).

Музично-сценічні етюди. Музично-сценічні етюди є більш складним видом творчої роботи, що носить імпровізаційний характер. Характер дій і їх зміна визначалися змістом музичного твору та його будовою. Тому для етюдів підбиралися невеликі п'єси чи завершені частини музичних творів з виразним змістом, доступним віку і музичній підготовці дітей. Після прослуховування і короткого розбору музики діти об'єднувалися в невеликі групи і складали свій етюд (музика в цей час продовжувала звучати). Після цього кожний етюд розглядався, вносилися поправки, доповнення і далі етюд допрацьовувався. В нашій практиці використовувалися музично-сценічні етюди, розроблені В. Яновською, адаптовані з урахуванням зорових та психофізичних можливостей дітей даної категорії, а саме: етюд "Обновки" ("Маленька п'єса", муз. І Ладухіна), етюд "Жмурки" ("Гавот" із балету "Пустячки", муз. В. Моцарта), етюд "Дід і ріпка" (на мелодію рос. нар. пісні в обробці В. Яновської) та ін. Створення таких етюдів сприяло розвитку не тільки творчої уяви, а й елементів акторської техніки.

Ритмопластичні вистави будувалися на основі об'єднання різних музичних творів за визначеними сюжетами, інсценування (пластичне рішення) яких відбувалося в якості одноактних ритмопластичних вистав. Фантазуючи, розігруючи за ролями запропоновані ситуації, діти не тільки розвивали свою творчу активність, свій артистизм, а й вдосконалювали здібність до більш глибокого сприймання музичних творів. Для створення ритмопластичних вистав необхідний був певний запас знань, умінь і навичок для оптимальної реалізації творчих здібностей в учасників вистави.

Для творчого мислення дітей з порушеннями зору в практичному застосуванні ми створювали на заняттях таку атмосферу, яка заохочувала б до виникнення нових ідей, до колективної творчості, а саме:

- створювали на занятті атмосферу любові, доброзичливості, турботи, захищеності, радості і перспективи;
- підводили дитину до того, що в процесі її творчого мислення, творчої роботи відбудуться зміни, які принесуть користь їй самій і групі;
- заохочували дитину до створення нових ідей, словом і ділом наочно демонстрували своє позитивне ставлення до нових способів розв'язки, охоче вислуховували та переглядали пропозиції дитини і підтримували цікаві ідеї;
- створювали творчий клімат, який сприяв полегшенню взаємних

контактів, можливостям контактування кожної дитини з порушеннями зору з групою таких же дітей та зрячих. Такі контакти заохочували до обміну інформацією, вільного обміну думками та свіжого погляду на проблему, викликали велику повагу один до одного та дружні міжособистісні стосунки;

– толерантно ставилися до невдач дітей. Виявлялося, що багато нових ідей дітей були непрактичними та непридатними. Діти з порушеннями зору більш емоційно, ніж діти з збереженим зором, реагували на свої невдачі. Тому ми мушили погодитися з тим, що іноді присвячуємо час і засоби на експерименти, які не можуть дати ефекту;

– визначали мету і напрямок творчості. Деякі розсудливі обмеження нами свободи дітей забезпечувало певний ступінь контролю над часом;

– стимулювали дітей оцінками чи похвалами, визначали їх значущість і унікальність, демонстрували цінність їх творчого мислення і толерантність колективної діяльності, в якій проявлялись кращі риси і якості особистості. У цьому випадку діти мали більшу мотивацію для творчої співпраці, а також відчували впевненість у собі, у своїх можливостях, всилювали почуття власної гідності, успіху і право на щастя, були задоволені від досягнутого, отримували досвід, який, можливо, надасть їм здатність в майбутньому впоратися з проблемами в житті.

Такий підхід до особистості дитини з порушеннями зору можна вважати гуманним, бо він ґрунтувався на повазі до запитів і інтересів дитини, створював максимальні умови для розвитку її творчих здібностей і творчого самовиявлення, передбачав успішне випробування життєвих ситуацій, які потім з великою ймовірністю можуть бути в житті.

Використання різноманітних видів пластичного інтонування під час музичного виховання дошкільників з глибокими порушеннями зору сприяло розвитку їх творчих здібностей і розкривало для них можливості в творчій та особистісній реалізації, що є основою саморозвитку і самоствердження дитини з порушеннями зору.

Список використаних джерел

1. Беземчук Л. Пластичне інтонування як вид творчої діяльності на уроках музичного мистецтва в школі / Л. Беземчук // Техніка Е. Жак-Далькроза як засіб творчого самовираження особистості майбутнього вчителя мистецьких дисциплін: матеріали міжнародного науково-практичного семінару. – Умань : Візаві, 2013. – С. 15-18.
2. Ветлугина Н. А. Теория и методика музыкального воспитания / Н. А. Ветлугина, А. В. Кенеман. – М.: Просвещение, 1983. – 256 с.
3. Гудим І. М. Використання музичного матеріалу в процесі формування невербальних засобів спілкування у слабозорих

- дошкільників / І. М. Гудим // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: Зб. Наукових праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. – № 10. – С. 30-35.
4. Куненко Л. О. Інтегрована спрямованість змісту освітньої галузі “Мистецтво” для дітей з порушеннями зору / Л. О. Куненко // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб. / за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. – К.: Наук. Світ, 2004. – Вип. 5. – С. 124-127.
 5. Куненко Л. О. Корекційна спрямованість музично-естетичного виховання сліпих молодших школярів / Л. О. Куненко // Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі спеціальних відносин: М-ли Всеукр. науково-практ. конф. – К.: Міносвіти України, Ін-т дефектології АПН України, 1994. – С.135-136.
 6. Сущенко А. В. Гуманізація педагогічного процесу в основній школі: теорія і практика: монографія / А. В. Сущенко. – Запоріжжя: "Х - принт", 2002. – 359 с.

The article features the correction importance of music art for the development of creative personality of a child under school age suffering from severe vision disorder. Plastic intoning is defined to possess a specific place in the system of upbringing pre-school children of a given category.

Types of plastic intoning that stimulate and contribute to the development of creative abilities and reveal personality creativity of children with severe vision disorder are presented.

Keywords: music art, plastic intoning, creative personality, pre-school children with vision disorder.

Отримано 1.9.2014

УДК 376.015.3: 159.922.76-056.313

В.Є. Коваленко

КОРЕКЦІЯ ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ УМОВАХ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті автор розглядає проблему корекції емоційного розвитку розумово відсталих молодших школярів, шляхом застосування технології прямого та опосередкованого впливу на змістовий та інструментальний компоненти емоційної сфери дитини. Технологія прямого впливу безпосередньо спрямовується на корекцію і розвиток